

Körkérdés a népesedésről

Cseh-Szombathy László (szociológus, ELTE Szociológiai Intézet, Professor Emeritus) válasza

1.a) A többi európai országokban lezajlott folyamatokkal egybevetve a magyar népesedési helyzet az elmúlt 35 év egészét összefoglalóan tekintve, siralmasan alakult. A népesedés alakulásának válsága általános európai jelenség, de Magyarország a születések számának hanyatlása tekintetében időben megelőzte a többieket, s ennek következtében hamarabb kialakult az a helyzet, amelyből iszonyúan nehéz a visszafordulás: a halandóságot tekintve pedig nem az európai, hanem a fejlődő országok szintjén stagnálunk. Problémák vannak a házasságkötések és a válások tekintetében is, de e tekintetben szemlélettől is függ, hogy miként ítéljük meg a helyzetet.

A halandóság magas értékeit nem lehet úgy megideologizálni, hogy azok pozitív kicsengést kapjanak. Az egykori szovjet birodalom országaiban uralkodó egészségi viszonyok alig valamivel jobbak, mint a magyarországi, s az egykor siralmasnak minősülő mediterrán színvonal ma már vágyalom a magyar szakértők számára. Nemcsak a korábbi időpontban bekövetkező halál ténye miatt félelmetes az alacsony születéskor várható életkor, hanem a megelőzés elmaradása, egyes betegségek értelmetlen mértékű előfordulása, a kezelés gyatrasága miatt is.

A születések alakulása esetében már nem ilyen egyszerű a minősítés. Egyik, az alacsony termékenység miatt búslakodó cikkemre reagálva hazánk két eminens közgazdásza is fasisztának nevezett, mondván, hogy az aktív népesedési politika csak a náci gondolkodás jele. Éppen ezért szükségesnek tartom a reprodukció szükségességét indokolni, nem nyugodva bele szó nélkül még akkor sem, ha ez az utolsó harminc évben általános európai jelenséggé vált.

A legjobban kidolgozott kritikája az alacsony termékenységnek a gazdasági motívum, amely egy olyan korstruktúra kialakulásán alapul, amely a társadalom előregedését eredményezte, s az eltartottak és eltartók közötti arányt úgy módosítja, hogy az öregek növekvő hányada miatt mind kevesebb hányadát lehet a nemzeti jövedelemnek az ifjúság felnevelésére, a középkorúak életkörülményeinek fejlesztésére, az ésszerű modernizációra fordítani.

Az érvek másik csoportja mögött érzelmi motiváció áll, amelynek jelentőségét tagadni azonban értelmetlen. Nem fasiszta gondolkodást kell a mögött keresni, ha egy népet fennmaradása foglalkoztatja. A mi esetünkben elsősorban a szomszédos országokban élő magyar kultúrájú, tudatú, anyanyelvű kisebbség fennmaradása az aktuális kérdés, de évszázadokban gondolkodva nem értelmetlen fantáziálás az egész magyarság megmaradásának végig gondolása sem. Nyilván nem a ma élő magyarok azok, akikre iskoláik, templomaik, egyéb nemzeti intézményeik bezárása vár, hanem dédunokáik, szépunokáik feladata lesz ez. De hogy a mai magyarban él a magyar történeti múlt, úgy jogos a történeti jövőre is gondolni.

b.) A mai népesedési helyzet kialakulása történeti folyamat, amely tragikus történelmi eseményekkel, a gazdasági fejlődés többszöri holtvágányra futásával, kulturális életünk elsekélyesedésével függ össze. Az utolsó évtizedek ezen a téren fokozták a bajokat: 1948 után a modernizálódásnak olyan útjára kényszerítettünk, amely a gazdaság terén az improduktivitás, a téves beruházások, a kényszerűen leszorított fogyasztás, a hazugságot kultiváló kultúrprodukciónak irányába vitte az országot. A családok tudatos szétzilálása meggyengítette az emberek utolsó menedékét és egyre kérdésesebbé tette, hogy van-e értelme a gyermekvállalásnak.

2. Az ún. reformok a 60-as évek vége óta vitathatatlan pozitívumokat hoztak a lakosság életmódjában, és ebből adódóan a népesedési folyamatokban is. Döntő áttörésre azonban nem lehet várnunk, mert a megelőző évtizedek olyan gödröket hagytak maguk mögött, amelyekbe a tengely törés elkerülhetetlen volt. A gödrök betömése évtizedeket kíván és közben az 1990 óta megindult átalakulás nem egy téren újabb gödröket hagyott kialakulni. A népesedési politika terén ez elsősorban néhány korábban nagy sikerként elkönyvelt, alapvető szociális juttatás felszámolását jelentette, de nem dicsekedhetik a vezetés az utolsó években végrehajtott egészségügyi restrikciónkkal sem, nyomorúságos egészségi viszonyaink közepette.

3. A jelenlegi helyzet egyáltalán nem biztató a jövő alakulását tekintve. A folyamatok azonban

nem reverzibilis. Kétségtelen, hogy mindennek feltétele egy olyan gazdasági fejlődés, amely közvetlenül és közvetve előmozdítja a népesedési folyamatoknak európai szintre való emelkedését. De e mellett nagyobb figyelmet kell fordítani a tudati szféra alakítására, egy a közösségre is figyelemmel levő szemlélet kialakítására, elsősorban a családi életben rejlő értékek hangsúlyozására és érvényesülésük elősegítésére.